

House nr. 19 in Liberec-Františkov. Traces of the foundation and development of the village from the second half of the 17th century

ABSTRACT

The text brings forward results of the areal and archival survey of the building development in Františkov (now Liberec 10 district), founded in the half of the 17th century. It focuses on the contemporary remainders of the original urban pattern and relicts of the oldest existing buildings. The fundamental part of the text was created thanks to the operational evidence of the nr. 19 Liberec-Františkov building, which remained to be the last survivor of the oldest building layer, moreover it is in unexpectedly authentic condition without modern modifications.

KEY WORDS

Liberec
Liberec 10 – Františkov
Areal survey
Vernacular architecture
Operational survey and evidence
Monument presentation

KLÍČOVÁ SLOVA

Liberec
Liberec X - Františkov
Plošný průzkum
Lidová architektura
Operativní průzkum a dokumentace
Památková péče

Dům čp. 19 v Liberci-Františkově. Stopy založení a výstavby vsi ze druhé poloviny 17. století

TEREZA KONVALINKOVÁ | MARTIN OUHRABKA

Pohled na horní část Františkova od jihovýchodu. Jednoduchá a čistá podoba historické struktury zástavby silně kontrastuje se současnou bezradnou výstavbou. Na snímku jsou zachyceny domy čp. 18, 19 a 20 se stále patrným rozvržením historické parcelace, leden 1965. Foto J. Svoboda, soukromý archiv

Vznik Františkova je dílem novověkého založení s pravidelnou parcelací katastru. Struktura rozvržení vesnice je dnes na první pohled téměř nečitelná a výrazně potlačena novodobým zahuštěním zástavby i početnými demolice historických objektů. O to cennější je existence veškerých stop, odkazujících k výchozí podobě a vývoji sídla.

Rozsáhlé stavební činnosti na území Františkova ve druhé polovině 20. století odolal dům čp. 19, který je přímým dokladem stavby z období založení vesnice v polovině 17. století, dochovaným navíc v mimořádně autentickém stavu. Svým stářím i stupněm zachování patří k nejstarším a nejcennějším domům nejen na území Liberce.

Františkov

Vesnice, která je od roku 1939 součástí velkého Liberce jako jeho 10. čtvrť, vznikla na části rozlehlého katastru středověké lánové údolní vsi Růžodol (Rosenthal). Zástavba umístěná v širší dvou původních plužin Růž-

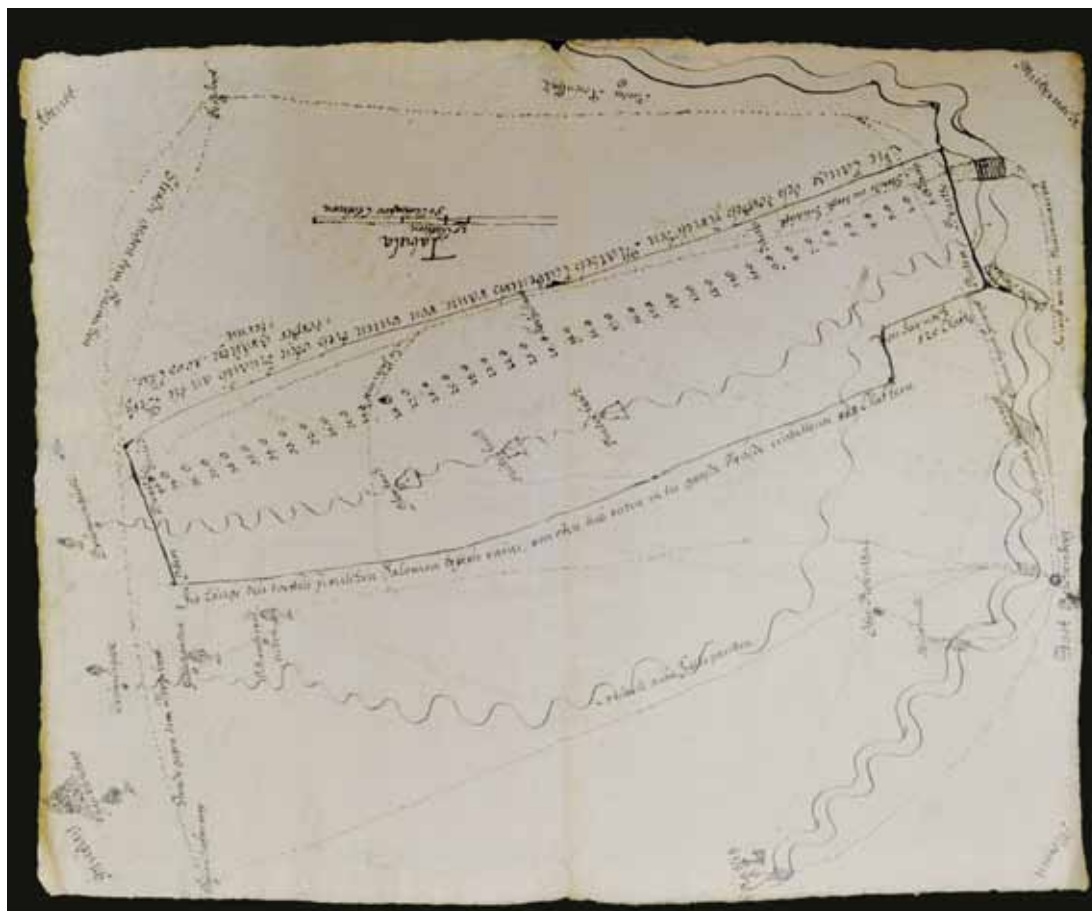
dolských polností¹ se rozrůstala v mělkém údolí levo-
břežního přítoku Nisy – Františkovského potoka, dříve známého jako Zimmerflössel. Nová vesnice již pouze zahustila stávající strukturu osídlení Liberecké kotliny formovanou a ustálenou v průběhu 14. a 16. století.

Základní parcelace nového katastru vychází ze souměrných průběžných pruhů pozemků (zahrad) orientovaných kolmo k ose tvořené vodotečí s páteří komunikací a domy umístěnými na středy těchto pozemků. Nevelké plochy obhospodařovaných pozemků, ležících dílem na pozvolných svazích a dílem v potoční nivě, neskytaly zcela příznivé podmínky pro zemědělství. V písemných pramenech je obyvatelstvo bez výjimky řazeno do kategorie Feldgartner, tedy zahradník. Stejně tak je pozemková držba s domem vždy označována jako Feldgarten – zahrada.

Samotným historickým okolnostem založení a nejstarším dějinám Františkova již bylo věnováno několik studií a kapitol odborné literatury,² ze kterých text částečně čerpá a které dále rozšiřuje o zpracování urbanistické-

1_KARPAŠ, R. a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004, s. 556–558. ISBN 80-86761-13-4, s. 548. Vzhledem k povaze terénu těchto dvou plužin a nevýhodnosti jejich polního obhospodařování lze předpokládat, že se jednalo spíše o rozsáhlé pastviny. I v nejstarších textech o kompenzacích za pozemky pro novou ves Františkov jsou tyto pozemky zmiňovány jako Viehtriebe, což by odpovídalo jejich využití pro pastvu dobytka.

2_RESSEL, Anton Fr. *Heimatkunde des Reichenberger Bezirkes, zweiter Band*. Reichenberg: Lehrerverein des Stadt und Landbezirkes Reichenberg, 1903–1905, s. 121–130. Dále: BOCK, Jiří. *Františkov 1657–1939. Přehled dějin kdysi samostatné obce s exkursem jejího správního vývoje. Fontes Nissae. Prameny Nisy*, 2007, roč. VIII, Liberec 2007, s. 63–104. ISSN 1213-5097, nebo BOCK, Jiří. *Františkov 1657–2007. Přehled dějin a rozvoje kdysi samostatné obce k 350. výročí jejího založení*. Liberec: Česká beseda, 2007. ISBN 978-80-87100-00-4., dále KARPAŠ, Roman. *Františkov (X)*. In: KARPAŠ, R. a kol. *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004, s. 556–558. ISBN 80-86761-13-4.

Rukopisný plán založení Františkova, 50. léta 17. století. SOA Litoměřice – pobočka Děčín, Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů) 1377–1947, Františkov 1657–1843, inv. č. 1338

3_ Shodně byla ve stejném roce 1657 založena i ves Rudolfov (současný Liberec XXI) a pojmenována podle Františkova bratra Antonína Pankráče Rudolfa Gallasse. Založení vykazuje obdobnou pravidelnou strukturu vsi situované podél komunikace a vodního toku. Oproti Františkovu poloviční katastr na délce necelého 1 km a kolísavé šířce přibližně 350 m je rozdělen na 20 pravidelných pruhů pozemků. Šířka jednotlivých pozemků byla shodně s Františkovem vymezena na 45 m. Méně příznivé klimatické podmínky a horský terén následně vedly k odlišnému stavebnímu vývoji a způsobu hospodaření.

4_ SOA Litoměřice – pobočka Děčín, Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů) 1377–1947, Františkov 1657–1843, inv. č. 1338. Plán byl publikován v: Bock viz pozn. 2, zde je časově řazen až k roku 1677. Vzhledem k některým zde zaznamenaným skutečnostem lze předpokládat, že se jedná o plán založení vsi pocházející z roku 1657. Nová ves ještě není na schématu pojmenována, jméno Františkov se objevuje až později. Parcelace je zde navržena v ideální podobě po celé délce katastru

ho vývoje. Založení sídla lze vztáhnout k datu 13. srpna 1657, kdy bylo poručníky nezletilých bratrů Gallasů rozhodnuto o vzniku „nové vsi k Růžodolu“, posléze pojmenované Franzdorf (Franzendorf) podle Františka Ferdinanda Gallase.³

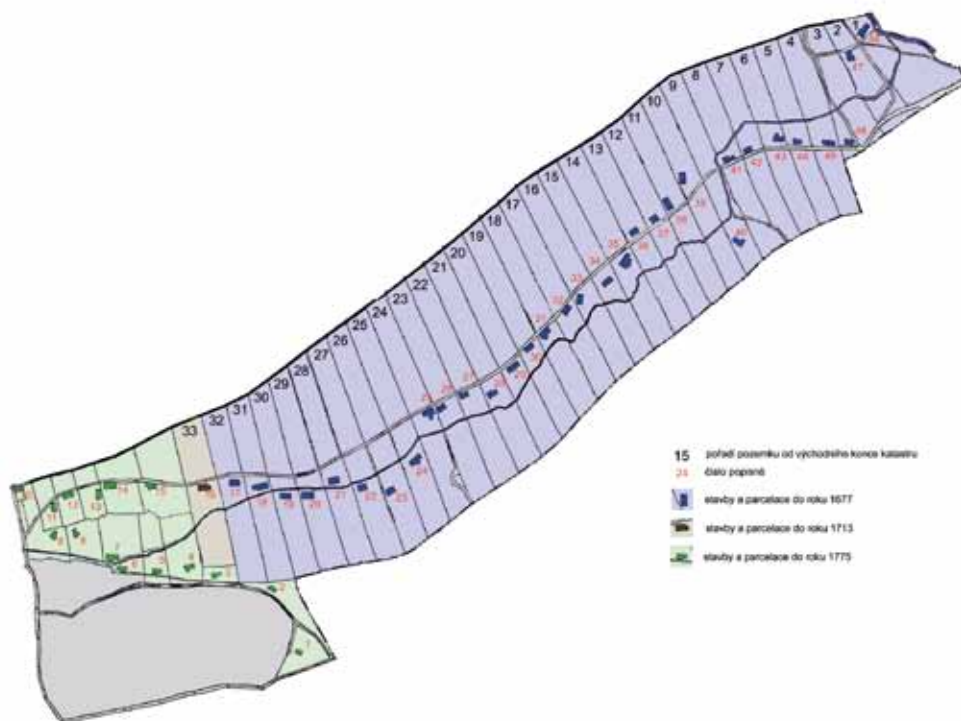
Kromě nemnohých písemných pramenů zaznamenávajících okolnosti založení nové vsi se dochoval nedatovaný zakládací plán.⁴ Tato schematická kresba zasluhuje zvláštní pozornost, protože kromě primárního zachycení parcelace nové vsi se jedná o jedno z nejstarších znázornění urbanistické situace levobřežní strany liberecké kotliny.

Nová vesnice je na plánu vyznačena v hrubých obrysech doplněných popisky, grafickým měřítkem a rozmístěním světových stran v rozích listu. Celková délka vesnice vymezená tokem Nisy (Grosse Neusse) a katastrem Horní Suché (Bertzdorf) činí 1003 sáhů, tedy přibližně 1,8 km. Tato plocha byla v ideálním stavu rozdělena pro čtyřicet domů, tedy na čtyřicet pruhů zahrad o shodné šířce 45 m. Uvedené základní rozměry přesně korespondují se skutečností a dají se lehce ověřit v běžně dostupných mapových aplikacích.

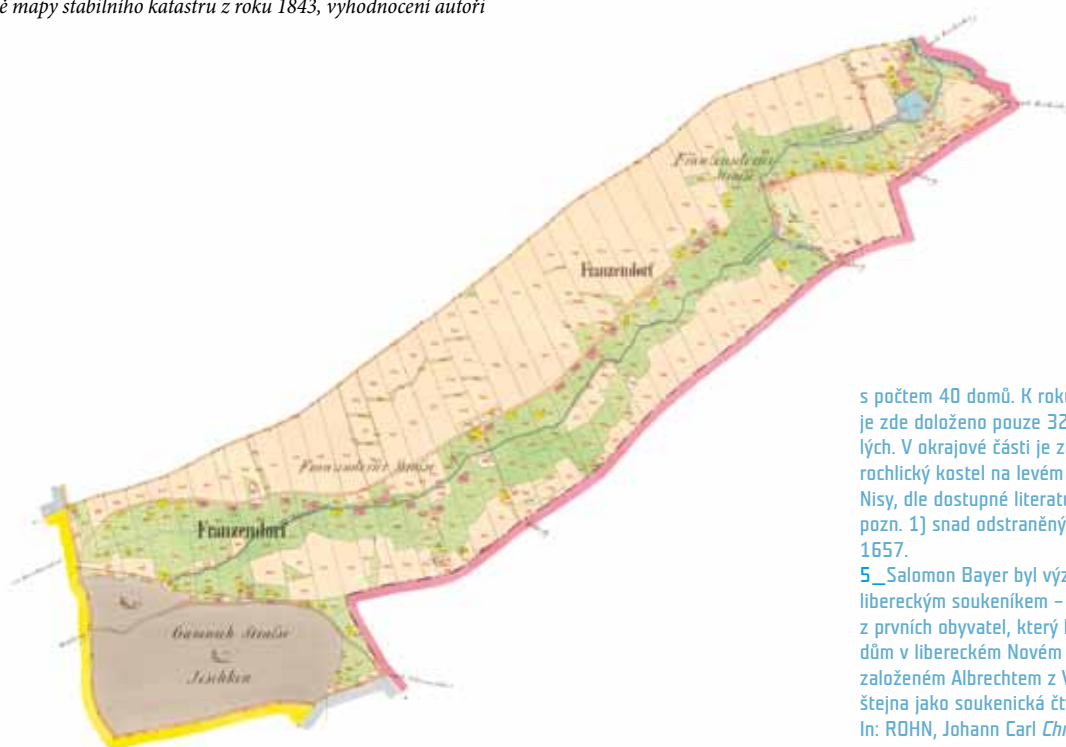
Sídlo od severu sousedilo s růžodolskými polnostmi, respektive se zde uvádějí pozemky Mathese Leubnera.

Od jihu pak přiléhaly pozemky náležící hospodářskému dvoru Salomona Bayera.⁵ Vyznačené domy jsou v plánu číslovány od 1 do 40 směrem od Nisy proti proudu potoka. Jako rychta, tedy Krezscham (běžněji Kretscham), byl označen dům číslo 20, umístěný logicky ve středu zástavby a v nejširší části katastru. Všechny domy jsou zakresleny v jedné linii na levém břehu Františkovského potoka, na kterém je umístěna trojice rybníků pojmenovaných Horní, Střední a Dolní. Tyto rybníky zanikly nejpozději do roku 1843. Mapové výstupy stabilního katastru nádrže nezachycují a stopy v současném terénu nejsou již čitelné.

Rozvětvené komunikační schéma zřejmě kopíruje starší ustálený systém cest. Páteří trasa zástavby je ve spodní části vesnice napojena na dvojici cest směřujících z Liberce do Horní Suché. Dále pokračuje po celé délce vesnice, aby na horním konci vyústila na cestu vedoucí mezi Hanychovem a Horní Suchou. Mezi 28. a 29. domem odbočuje z průběžné komunikace v jižním směru kolmá cesta k další trase jdoucí z Liberce k místní části Füllgarten. Zmíněná dvojice cest směřujících z Liberce k Horní Suché vede odlišnými trasami, které se za Františkovem spojují. První trasa vede z libereckého Starého Města úvozem a překonává řeku mostem v dnešní Orli

Stav zástavby Františkova k roku 1775 s barevným odlišením jednotlivých etap vývoje.
 Zpracováno na podkladě mapy stabilního katastru z roku 1843, vyhodnocení autoři

s počtem 40 domů. K roku 1677 je zde doloženo pouze 32 osedlých. V okrajové části je zachycen rochlický kostel na levém břehu Nisy, dle dostupné literatury (viz pozn. 1) snad odstraněný v roce 1657.

5_Salomon Bayer byl významným libereckým soukeníkem – jedním z prvních obyvatel, který kupuje dům v libereckém Novém Městě, založeném Albrechtem z Valdštejna jako soukenická čtvrť. In: ROHN, Johann Carl *Chronica vormalis Böhmischer Cron-Lehen, nunmehr ins Allodium gezoehner zweyer Städten Friedland und Reichenberg*. Prag Johanna Prusehin, 1763, s. 196. Dostupné z: <http://kramerius.kvkli.cz> [cit. 2016-04-25].

Výřez mapy stabilního katastru Františkova (připojeno k Růžodolu I) zachycuje stav zástavby Františkova k roku 1843 se znázorněným podílem spalných konstrukcí (žlutá barva) a požárně vyhovujících (červená).
 Ústřední archiv zeměměřičství a katastru

6_KARPAŠ, R. a kol. Viz pozn. 1, s. 543.

7_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů) 1377–1947, Františkov 1657–1843, inv. č. 1338.

8_Viz pozn. 7.

9_Viz pozn. 7.

10_Číslování bylo vedeno od východní strany dnešní ulice U Lesička na západ na hranici katastru a dále podél hlavní komunikace zpátky od západu k východní hranici katastru.

ulici a dále kolem dvora Salomona Bayera sleduje průběh ulice Františkovské. Druhá větev vedoucí z Nového Města pod úpatím Keilova vrchu přechází Nisu mostem v současné Jungmannově ulici.

Ostatní skutečnosti zaznamenané plánem se přímo netýkají založení Františkova, ale je důležité je zmínit. Další tři mosty znázorněné na plánu přesně lokalizují tehdejší hlavní trasy přes Nisu. Za prvé je zde patrná hlavní komunikační osa Liberecké kotliny ztotožnitelná s částí obchodní stezky vedoucí z Čech do Zhořelce. Ta přicházela od jihu a v Rochlici přes most následně stoupala vyvýšenou trasou nad hůře průchodným údolím Nisy k Liberci. Zajímavé je situování kostela v Rochlici na levý břeh řeky, což by potvrdilo dosavadní poznatky o existenci staršího kostela, který měl být v roce 1657 stržen a nový postaven nad pravým břehem Nisy v současné poloze.⁶ Dále nejvyužívanější místní komunikace vychází ze Starého Města a přechází mostem řeku v místě současné ulice 1. máje, kde se dále rozděluje na trasu směřující přes Horní Růžodol do Rochlice a v dalším směru do Hanychova a Horní Suché. Z této druhé trasy do Rochlice odbočuje cesta, která se přes panskou valchu a most v současné Košické ulici vrací zpět do města. Plán zachycuje i dva potoky s prameny na úpatí Ještědu. Současný Janovodolský potok, který protéká přes místní část Füllegarten (historická část mezi budoucími Karlinkami a Janovým Dolem, dnes v ulici Irkutská a východně od ní) a kopíruje prostor tzv. Černého lesíka při jihozápadní hranici Františkova (mezi ulicemi U Lesička a Americká). Druhý znázorněný pramen pokračuje jako Františkovský potok.

Vzhledem k relativně mladému založení nám jako první podrobnější písemný pramen k podobě obce slouží až revizitace Berní ruly z roku 1677 s doplněnými údaji k roku založení 1658.⁷ V roce 1677 je ve Františkově uvedeno 32 osedlých odvádějících ze svých pozemků téměř vyrovnané peněžité dávky. Pokud bychom připustili přesnost zakládacího plánu, na parcelu ve dvacáté pozici, tzn. pozdější usedlost čp. 29, by náležela rychta s prvním známým rychtářem (šoltyssem) Christophem Arltem (Arnoldtem). Z původně plánovaných 40 usedlostí bylo tedy obsazeno pouze 32, s největší pravděpodobností nedošlo k plnému využití vyměřeného katastru vzhledem k méně příhodným podmínkám kratších nepravidelných parcel na západní straně obce. Dodatečné vpisky stavu osed-

lých k roku založení 1658 uvádějí pouze 20 jmen, nelze však říci, že bylo tehdy obsazeno pouze 20 usedlostí. Pozemkové knihy zachycují k příslušnému rozpětí let 1658–1677 řadu zápisů, které potvrzují kupními smlouvami změnu majitelů. Někteří majitelé, uvedení poprvé až k roku 1677, však prokazatelně vlastnili svoje parcely již krátce po roce 1658 a příslušné smlouvy k získání jejich parcel nebyly dohledány. Vzhledem k faktu, že po samotném založení obce v roce 1657 jistě několik let trvalo, než byly parcely zastavěny a obydleny, nelze prvotní počet dvaceti osedlých vnímat jako primární výchozí stav k roku 1658. To potvrzují i vročení u jednotlivých majitelů, odkazující k postupnému zastavění obce v několika stavebních etapách již do rozpětí let 1658–1661. Jak bylo zmíněno, jednotlivé usedlosti byly vymezeny jako zahradnické pouze s minimálním pozemkem, bez výrazných možností k výnosnějšímu pěstování plodin či chovu hospodářských zvířat. Nedílnou součástí obživy tak byla řemeslná činnost. Tomu nejspíš odpovídal i vzhled domů, který vycházel spíše z komorové nebo oboustranně obytné dispozice s možností dílenského provozu a s velmi malým hospodářským prostorem.

Do roku 1713, kdy proběhl další soupis dávek,⁸ přibyla v rámci obce pouze jedna usedlost (pravděpodobně rozšířením na západ na 33. parcelu) na celkový počet 33 platících, který zůstává stejný i k roku 1735.⁹ Ustálený počet parcel téměř shodné výměry se výrazněji rozrůstá v rozmezí let 1735–1775 o celkem 15 nově osedlých, výrazně menších parcel na západní straně katastru. Při prvním číslování k roku 1775 již naplněná kapacita obce čítá celkem 48 čísel popisných s jasným vymezením přidělených parcel s rozšířením na západní straně k Černému lesíku (dnešní ulice U Lesička)¹⁰. Mladší zástavba po roce 1775 (tzn. domy s čp. 49 a výše) již vzniká pouze zahuštěním této jasně vymezené struktury za cenu dělení jednotlivých parcel.

Do roku 1843, kdy můžeme sledovat zástavbu Františkova na mapě stabilního katastru, vzrostl počet domů na 74 a další dělení parcel zachycuje i indikační skica stabilního katastru s nově zakreslenými novostavbami. K polovině 19. století je poměr spalných a nespalných staveb téměř vyrovnaný, lze předpokládat, že zděné stavby nahradily předchozí dřevěné v historické parcelaci.

Srovnáním urbanistické struktury v polovině 19. sto-

letí, k roku 1938 a současného leteckého snímku je jasné patrné zahuštění zástavby a výrazné rozrušení historické parcelace původního vesnického sídla v součásti městské aglomerace. Zatímco ve třicátých letech 20. století je charakter obce stále kompaktní, razantní proměna nastává v období od druhé poloviny 20. století do současnosti. Výstavba výrobních objektů a panelového sídliště a řada demolice stávajících objektů na úkor novostaveb vedla k potření a nečitelnosti historické podoby sídla. Z domů v historických pozicích se dodnes dochovalo jen torzo, většina již samozřejmě v mladších zděných pozdně klasicistních přestavbách s novodobými úpravami.

Plošný průzkum území, provedený na začátku roku 2016, potvrdil a zmapoval již pouhé reliktu historické zástavby, které reprezentují pouze domy čp. 3 v dnešní ulici U Podjezdu, torzo domu čp. 5, jádro domu čp. 11, jádro domu čp. 13, dům čp. 19 a dům čp. 50. Kromě domu čp. 19 se jedná o mladší zástavbu z přelomu 18. a 19. století v různé míře autenticity dochování. O to významnější je dochování domu čp. 19, který představuje nejstarší vrstvu zástavby již z poloviny 17. století, navíc téměř v původní podobě bez mladších stavebních zásahů.

*Výřez leteckého snímku z roku 1938 s promítnutím historické parcelace k roku 1775
VGHMÚř Dobruška*

Výřez současného leteckého snímku s promítnutím historické parcelace k roku 1775 ČÚZK

Liberec X-Františkov čp. 19, pohled od jihu, 1977 Foto J. Svoboda, soukromý archiv (objektu čp. 19 se týkají všechny následující popisky)

11_Označení stodola, tedy Scheuer, je převzato ze situačního plánu (po roce 1918 stavební archiv ML, složka Liberec X čp. 19).

Dům čp. 19

Situace

Dům čp. 19 nalezneme v horní, tedy západní polovině Františkova, a to při křižovatce ulic Švermova a Uralská. V rámci historické struktury byl objekt umístěn ve středu pravidelně vytyčeného pruhu pozemku, který je od východní hranice katastru třicátý v pořadí. Dům je orientován podélně s komunikací, respektive s potokem, který jej v těsné blízkosti od silnice odděluje. Pozdější vedení vedlejší svislé silnice a vznik křižovatky „utopil“ spodní (jižní) část pozemku a částečně i samotný objekt navýšením násypů nových silnic. Severní část pozemku ležící za potokem překryla novodobá výstavba.

Stručná charakteristika

Jedná se o převážně roubený, přízemní a podsklepený objekt, krytý sedlovou střechou. Na obdélný půdorys navazuje od východu v podélném směru hrázděná stodola. Vnitřní uspořádání vychází ve zkratce z trojdílné dispozice, kdy na roubenou světnici západní části domu přiléhá průchozí roubená síň a roubený hospodářský díl a dále zmíněná jednoprostorová stodola.¹¹ Mladší rozšíření půdorysu obytného dílu pokračuje při severním průčelí bedněným přístěnkem a na jižním průčelí menším zádveřím se suchým záchodem. Hospodářský díl domu představují komora a chlév. Celkové komunikační schéma vychází z průchozí síně, ze které jsou dále přístupné prostory v bočních dílech dispozice a ve vertikálním směru sklep a podkroví. Chlév je přístupný i z jižního průčelí. Ham-

balkový krov podpírá podélná středová stolice procházející po celé délce půdorysu domu. Nad obytným dílem je sklon střechy zmírněn a prodloužen námětky. Sedlovou střechu pokrývají eternitové šablony a štíty jednoduché bednění. Veškeré konstrukční dřevo nese stopy ručního opracování (s výjimkou nejmladších úprav krovu). Na části roubených stěn se dochovaly vápenné nátěry. Objekt nevykazuje až na částečné zatékání střechou a lokální degradaci roubení vážnější závady. Výrazné podélné prohnutí stropu a krovu nad hospodářskou částí domu je výsledkem již historického sesedání konstrukcí.

Exteriér

Obvodové stěny domu tvoří především roubené konstrukce, doplněné režným zdívem z pálených cihel v případě vložené stěny chléva a rámovou konstrukcí stodoly. Roubení i zdívo pokrývalo několik vrstev vápenných nátěrů, které u roubení nahradila ve druhé polovině 20. století obligátní úprava tmavého nátěru trámů a bílých vymazávek spár.

Roubené stěny **světnice** nesou četné stopy stavebních úprav v podobě dílčích výměn degradovaných a poškozených trámů. Je nutné poznamenat, že řada, a to především mladších zásahů, vykazuje nízkou řemeslnou úroveň a někdy využívá netesařských spojů a provazování pomocí kovaných kramlí. Hraněné trámy vrstvené s relativně tenčí spárou propojují v nárožích nepravidelně provedené rybinové pláty, při severozápadním nároží zakryté prkny. Konstrukce spočívá na nízké omítané po-

Pohled od západu, březen 2011 Foto M. Ouhrabka

dezdivce. Původní půdorys světnice je patrný z šíře zbylé části domu, respektive z dochované dvojice průběžných pozednic. Vložení boční světničky částečně ubralo plochu samotné světnice, což bylo následně kompenzováno vysunutím jižní obvodové stěny před půdorys domu. Vnitřní podélná příčka není z exteriéru východního štítového průčelí patrná. V místě styku příčky s obvodovou stěnou je vložena dvojice svislých sloupků. Krátké přesahy stropních trámů vynášejí mírně přesunutě okapové vaznice. Okenní otvory světnice i světničky jsou osazeny dvojími dvoukřídlými okny členěnými do šesti tabulek. Okno vždy lemují jednoduché obložky s profilovanými parapety a horními okapnicemi. Okna jsou navíc zajištěna svlakovými okenicemi.

Úsek síně s oběma vstupy zakrývají bedněné přístavky navazující na půdorysné rozšíření a sklon střechy obytného dílu domu. Roubení obvodových stěn je v kompaktní podobě bez dodatečných oprav. Hlavní vstup při jižním podélném průčelí tvoří trámková zárubeň a svlakové dveře s dekorativním pobitím v líci. Vpravo od vstupu se nachází mezi dva trámy prořízlá dvojice obdélných otvorů prosvětlující síň a schody do podkroví. Spodnější otvor je

Pohled od severu, březen 2011 Foto M. Ouhrabka

obr. 10_Pohled od jihu, březen 2016 Foto T. Konvalinková

opatřen vnitřní zašupovací okenicí. Vstup na severním průčelí je opět osazen v trámkové zárubni a upravený pro druhotně použité dveře městského činžáku. Oba dveřní otvory jsou přisazeny těsně k roubenému bloku obytného dílu.

Část **hospodářského dílu** se na jižním podélném průčelí projevuje zdívkou vloženého chléva. Bílená zeď z režných pálených cihel je mírně předsazena před předchozí průběh roubené stěny a je přiložena bez provázání k jiho-východnímu nároží. Zde se v nárožních spojích dochovávala seřízlá zhlaví trámů původní stěny. Vstup je naproti tomu přisazen zcela vlevo k roubenému bloku síně. Vývod močůvky ústí před chlévem spolu se suchým záchodem do zděné jímky opatřené ruční pumpou. Při severním podélném průčelí je situována roubená stěna zadní komory s téměř čtvercovým oknem, na které zleva navazuje starší okenní otvor zaslepený vodorovně vloženými trámkami.

Severní průčelí, detail okna boční světničky, březen 2016
Foto T. Konvalinková

Interiér síně, pohled k jižní obvodové stěně, květen 2016
Foto M. Ouhrabka

Dům čp. 19

Interiér síně, vstup do světnice, květen 2016
Foto M. Ouhrabka

Interiér síně, těleso tahového komína, květen 2016
Foto M. Ouhrabka

Dům čp. 19

interiér

Interiér

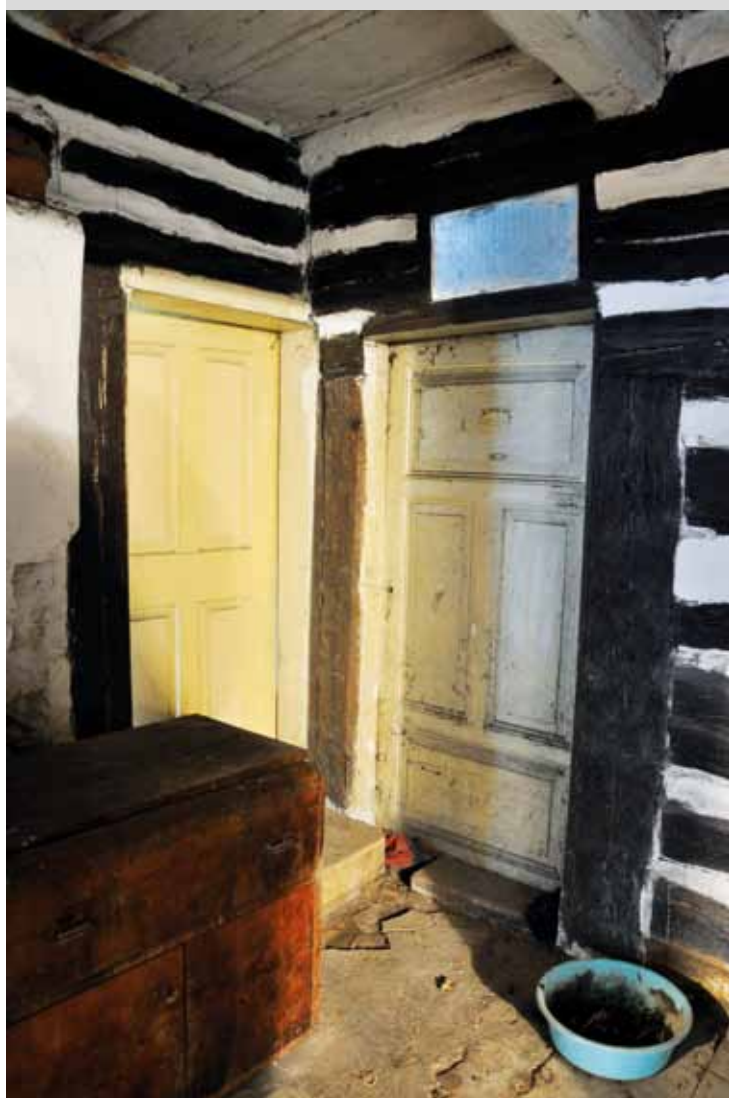
Do **síně** se vchází hlavním vstupem z jižního podélného průčelí. Obdélný prostor v původní šířce domu je zastropen jednoduchým záklopem z prken, příčně ložených přes dvojici hraněných stropních trámů. Podlahu tvořenou nepravidelnými plochými kameny zakryla vrstva cementové stěrky. V západní roubené stěně oddělující síň od světnice jsou umístěny vstupy do světnice a světničky. Vstup do světnice lemuje masivní trámková zárubeň s mladší obložkou. Mezi oběma dveřními otvory se nacházejí pozůstatky zdiva někdejší černé kuchyně s navazujícím tahovým komínem. K východní příčné stěně přiléhá hned vpravo za hlavním vstupem vysazené kryté žebříkové schodiště. V prostoru pod schodištěm se nachází dveřní otvor vedoucí do chléva s trámkovou zárubní. Vlevo od něj jsou umístěny dveře do zadní (severní) komory opět s druhotně upravenou trámkovou zárubní. V severovýchodním koutu síně vystupuje z podlahy šikmo ke stěně ložený poklop schodiště do sklepa.

Světnice a světnička jsou zastropeny prkenným záklopem loženým přes pět stropních trámů průběžných přes celou šíři půdorysu. Starší záklop je patrný pouze v části světnice, je překryt mladším, mezi trámy vloženým podhledem z užších prken a přelištováním spár. Stropní trámy zdobí okosení s výběhy a vruby. Spáry mezi prkny záklopu i podhledu překrývají lišty profilované drážkami. Podlaha je tvořená širokými prkny. Plocha po odstraněných kamenech a chlebové peci je přetažena cementovou stěrkou. Podélná roubená příčka mezi oběma prostory je přisazena při štítové obvodové stěně ke svislému sloupku. Prostup odstraněné pece vnitřní příčkou je vymezen omítanou vyzdívkou, navazující na stěnu síně, respektive zdivo v pozici někdejší černé kuchyně. Vstup do světničky lemovaný trámkovou zárubní s obložkou se přimyká k této pecní zdi. Stěny v boční světničce jsou opatřeny vápennými nátery.

Ze samotné světnice je navíc zhruba ve třetině délky směrem ke štítovému průčelí oddělena obytná místnost za bedněnou příčkou.

*Interiér síně, severní
obvodová stěna,
květen 2016
Foto M. Ouhrabka*

*Interiér síně, severozápadní
nároží se vstupem do boční
světničky, březen 2016
Foto M. Ouhrabka*

Dům čp. 19

interiér

Krov, sloupek středové stolice, druhý od východního štítu, pohled od jihu, březen 2016 Foto M. Ouhrabka

Interiér světnice, detail zdobení stropního trámu, březen 2016 Foto T. Konvalinková

Interiér sklepa s patrnými stopami po valené klenbě, březen 2016 Foto M. Ouhrabka

Dům čp. 19

interiér

Krov, pohled k východnímu štítu, březen 2016

Foto M. Ouhrabka

Interiér stodoly, pohled od jihu, březen 2016

Foto M. Ouhrabka

Krov, sloupek středové stolice, třetí od východního štítu s vloženou konstrukcí podkrovní komory, březen 2016

Foto M. Ouhrabka

Stodola, exteriérová strana východní stěny se zbytky dřevohliněných výplní, březen 2016

Foto M. Ouhrabka

Hospodářský díl je dvouraktově uspořádán, přičemž chlév odděluje od zadní (severní) komory vložená cihelná příčka se zbytky omítek a vápenných nátěrů. Hladina podlahy zadní komory je vůči vedlejším prostorům zvýšena. Zastropení celého hospodářského dílu představuje opět jednoduchý prkenný záklop ložený přes dvojici stropních trámů. Při vnitřní straně obvodové cihelné zdi chléva se pod průběhem stropních trámů dochoval horní trám původní roubené stěny.

Sklep je mělce zapuštěný prostor pod zadní (severní) komorou. Valenou klenbu rozeznatelnou z dochovaného náběhu a otisků čel nahradil záklop podlahy komory ložené přes příčné trámy.

Do **podkroví** se vstupuje schodištěm z jihovýchodního koutu síně. Prostor je funkčně rozčleněn příčnými bedněnými příčkami do tří dílů. Nad světnicí je situován seník, obsluhovaný manipulačním vikýřem. Pochozí plochu tvoří vrstva hliněné izolace na prknech záklopu stropu. V rozsahu síně a hospodářského dílu je umístěna trojice komor s bedněnými stěnami a menší komunikační prostora přimknutá k tělesu tahového komína, od kterého jsou nasazeny žebříkové schody vedoucí do volné půdy v druhé úrovni krovu. Podlahu tvoří prkna se zbytky hliněné izolace. Nad stodolou se nachází otevřený úsek krovu.

Krov

Krov je hambalkový, o jedné úrovni hambalků se středovou stojatou stolicí. Tvoří ho patnáct příčných vazeb, a to včetně dvojice vazeb štítových. Jednotlivé vazby sestávají z dvojice krokví na spodních koncích těsně osedlaných na okapové vaznice a spojených ve vrcholu na ostřih. Okapové vaznice dosedají na konce stropních trámů, které jsou těsně vysunuté vůči obvodové stěně o vlastní šířku trámu. Asymetrické rozšíření půdorysu obytných prostor si však vynutilo nastavení krokví námětky dosedajícími na mladší, shodně provedené okapové vaznice na zhlavích stropních trámů světnice. Původní okapové vaznice nesoucí krokve jsou v úseku světnice volně loženy přes stropní trámy. Hambalky jsou do krokví plátovány jednostrannou rybinou. Středová stojatá stolice zjednodušeně představuje rámovou konstrukci s prahem loženým na střed stropních

trámů, s pěti svislými sloupky, a to včetně štítových vazeb, a s vaznicí (horní ližinou). Stolice je v příčném směru zavětrována pouze přeplátováním dosedajících hambalků a propojením krajních sloupků s konstrukcí štítů pomocí pásků a vzpěr. Podélné ztužení je zajištěno pásky mezi sloupky a vaznicí. Konstrukci stolice částečně degradovala řada mladších zásahů. V úseku nad obytnou částí je odstraněn práh a vložena nová vaznice z řezaného trámu. Během těchto úprav byl také vyjmut druhý svislý sloupek od štítu. Zároveň je rozšíření doplněno o dvojici volně vložených bočních stojatých stolic využívajících řezaného dřeva a druhotně využitě části odstraněné vaznice středové stolice. Práh stolice je odstraněn i v úseku nad síní.

Rámy nesoucí bednění štítů sestávají z vazného trámu loženého přes okapní vaznice. Krokve ve štítových vazbách jsou tedy naplátovány do konců tohoto vazného trámu. Mezi hambalek a vazný trám je vložena středová vodorovná rozpěra přeplátovaná přes krokve a krajní sloupek příčné vazby stojaté středové stolice. Ten doplňuje dvojice postranních svislých sloupků začepovaných mezi vazný trám a hambalek s plátem přes středovou rozpěru. Středový sloupek je v příčném směru zajištěn patní dvojicí šikmých pásků a horních vzpěr probíhajících a naplátovaných přes hambalek do horní části krokví. Plochy štítů nevykazují pozůstatky výplní hrázděných polí a v současnosti jsou zaklopeny jednoduchým svislým bedněním. Eternitové šablony jsou kladeny na plné bednění.

Tesařské značení se uplatňuje v místech osazení jednotlivých prvků příčných vazeb a v samostatné řadě v konstrukci středové stolice. Příčné vazby jsou značeny od západního štítu v počtu třinácti vazeb (bez štítových vazeb). Při pohledu od západu je levá část příčné vazby značena svislými záseky (značení římských čísel používá kombinace IIIIII i VII) a v pravé části je značení provedeno dlátem vyseknutými trojúhelníčky s oblou přeponou. Značené jsou spoje krokv-okapní vaznice a krokv-hambalek, a to převážně v pohledu od západního štítu. V případě středové stolice je dohledatelné značení v podobě ostrých trojúhelníkových záseků. Systém značení zde však není zcela čitelný a pravidelný. Nejspíše byly značeny svislé sloupky ve směru od západního štítu a další číselnou řadou spoje mezi sloupky a pásky.

Stodola

Stodola je situována pod společnou střechou domu a dodržuje historickou šířku jeho půdorysu. Obvod stodoly tvoří trojice hrázděných stěn přisazených k roubené hmotě hospodářského dílu. Boční stěny stodoly jsou v exteriéru pobité svislým bedněním. Zároveň jsou obě narušeny vložím mladších vrat. Východní stěnu ve štítovém průčelí zakrývá jednoduchý objekt dřevníku s pultovou střechou. Horní věnec rámové konstrukce stodoly tvoří průběh pozednic krovu a příčná horní ližina východní stěny. Rám vynáší čtveřice nárožních sloupků začepovaných do pozednic. Příčná ližina doplněná čepovaným středovým sloupkem je v krajích jednoduše naplátovaná na část horních zhlaví nárožních sloupků pod průběh boční pozednice. V ploše východní stěny doplňují trojici svislých sloupků pásky, přeplátované přes středové paždíky, které jsou rovněž začepované mezi nárožní a středový sloupek. Pásky jsou napojeny na sloupky i horní ližinu rybinovým plátem jištěným dřevěnými kolíky. Práh rámu východní stěny byl v průběhu času odstraněn a středový sloupek podkládají provizorní patky z plochých kamenů. Přítomnost prahu indikují jen prázdné dlaby patních pásků sloupků. Část dochovaných výplní stěny tvoří hrubě opracovaná tyčovina zasunutá do vysekaných drážek ve vodorovných prvcích, respektive jamek prvků šikmých. Hliněná mazanina s příměsí slámy se dochovala jen ve vnitřním lici stěny.

Z konstrukce bočních stěn zůstaly nárožní sloupky začepované mezi práh a pozednice. Sloupek severozápadního nároží byl však nahrazen v souvislosti s vložím mladším trámkem. Zbylý sloupek a také pozednice mají na vnější straně prázdné dlaby po rybinových plátech pásků. Rovněž odstraněné středové paždíky zanechaly ve svislých prvcích dlaby po čepovaném spoji. Práh je pro pozdější usnadnění vjezdu v ploše seříznut na úroveň terénu. Konstrukce bočních stěn nenesou stopy po výplních.

Stavební vývoj

Dům ve druhé polovině 17. století

Upřesnění doby vzniku domu umožnila dendrochronologická analýza datující skácení převážně smrkového konstrukčního dřeva do rozpětí let 1656–1658.¹² Z doby výstavby prokazatelně pochází roubené konstrukce a stropní trámy v rozsahu síně a hospodářského dílu,

hrázděné stěny stodoly a většina krovu. Ze shodného období pochází i základní rozvržení dispozice a komunikačního schématu. Od počátku se jednalo o celoroubený přízemní dům s hrázděnou stodolou na obdélném půdorysu pod společnou sedlovou střechou. Vnitřní členění vycházelo ze světnice, průchozí síně a komorového dílu. Komory byly pravděpodobně od počátku pojaty dvoutraktově. Průběh původní příčky lze snad identifikovat ve svislé drážce po začepování roubené stěny, patrně na vnitřní straně sloupku zárubně současného chléva a na horním trámu stěny v pozici současného průvlaku. Ze zastropení se dochovaly jednoduše hraněné stropní trámy v síni a komorách. Charakteristickým soudobým prvkem je provedení trámkových zárubní dveřních otvorů (vyjma mladších vstupů boční světničky), byť v pozdější době drobně upravených. Schodiště do podkrovní drží shodnou pozici v jihovýchodním koutě síně, nelze však jednoznačně určit, jestli se jedná o soudobou konstrukci. Hambalkový krov s krokviemi osedlanými na mírně představených okapních vaznicích vynášela středová stojatá stolice. Podoba štítů není známa, dochované konstrukce napovídají, že od počátku nesly prkenné bednění. Vzhledem k delšímu stavebnímu vývoji a mladším destruktivním zásahům se nepodařilo dohledat relevantní stopy nejstaršího otopného systému. Logicky lze předpokládat využití sestavy kamen a chlebové pece nepřímou obsluhovanou z prostoru síně. Podoba vymezeného prostoru kuchyně a odvodu kouře je snad hypoteticky spojitelná s některou z variant využívající dřevohliněného dymníku.

Rámové stěny stodoly nesly v podélných průčelích bednění, stopy hliněných výplní se dochovaly pouze ve štítovém průčelí. Vstupy do stodoly byly oproti současným vratům výrazně menší – omezené jak ve výšce paždíky podélných stěn, tak v šířce pásky nárožních sloupků.

Dům ve druhé polovině 18. století

Následující stavební etapa nejvýrazněji zasáhla do podoby domu. Opět je časově vymezena dendrochronologickou analýzou využitého stavebního dřeva skáceného v roce 1773. Stávající světnice vymezená obdélným půdorysem domu byla rozšířena o boční světničku při severním průčelí. Vzhledem k blízkosti potoka nemohla být hmota světničky vysunuta zcela před linii půdorysu a zabrala část plochy světnice, což bylo následně kom-

12_Veškeré v textu zmíněné dendrochronologické vzorky odebrali Mgr. Ivan Peřina a Ing. Tomáš Kyncl; zpracoval Ing. Tomáš Kyncl.

penzováno částečným přesazením světnice před jižní linii půdorysu domu. Rozsáhlá stavební akce si vyžádala přeroubení celého bloku obytného prostoru, včetně příčky k síni a vložení příčky světničky. Využití konstrukčního dřeva předchozích roubených stěn nebylo z odebraných vzorků dendrochronologickou analýzou podchyceno, ale nelze ho vyloučit. V jižní předsunuté stěně světnice byl navíc datován trám roubení ze smrkového dřeva skáceného roku 1690, jehož původ není zcela jasný.

Rozšíření obytné plochy si vynutilo její nové zastropení. Průběžné stropní trámy zdobené v okosených hranách vruby vynášejí příčný prkenný záklop, který nahradil předchozí zastropení snad v celém domě. V obytné části byla navýšena podlaha vůči síni, načež vstupy byly uvozeny dřevěným stupněm. Stávající dveřní otvor světnice ze síně byl zachován, což je patrné z překladu zárubně, tedy odříznutého vodorovného trámu roubení. Nová příčka navíc na zárubeň vstupu reaguje plošným seříznutím spodní části trámu nad překladem. Rozvržení okenních otvorů v nově roubených stěnách je dochováno do současnosti, přičemž okenní výplně však pocházejí z mladších vývojových etap. Krov reagoval na rozšíření půdorysu obytné části domu námětky krokví osedlaných do nových okapních vaznic vynášených konci stropních trámů v úseku světnice (námětky byly datovány shodně do roku 1773). V rámci rozsáhlejší stavební akce došlo k vložení sklepa pod současnou zadní (severní) komoru. V reakci na relativně mělký sklep s valenou klenbou se v komoře výrazně zvýšila úroveň podlahy vůči okolním prostorům. Spolu s přestavbou obytné části došlo jistě ke změně vytápění. V současném reliktu topeniště lze však tehdejší podobu jen odhadovat, ale zřejmě došlo k vyzdění vydělené niky kuchyně s dymníkem. Sestava kamen a chlebové pece, jejíž těleso procházelo vnitřní podélnou příčkou světnice, neumožňovala samostatné vytápění boční světničky.

Některé prvky nelze jednoznačně přiřadit k této stavební etapě. Jde především o vstupní dveře do síně z jižního průčelí. Svlakové dveře z trojice fošen, pobité na lícové straně diagonálně vyskládanými prkny a opatřené kovnými závěsy se srdíčkovými konci, by snad mohly být součástí jedné ze starších fází výstavby.

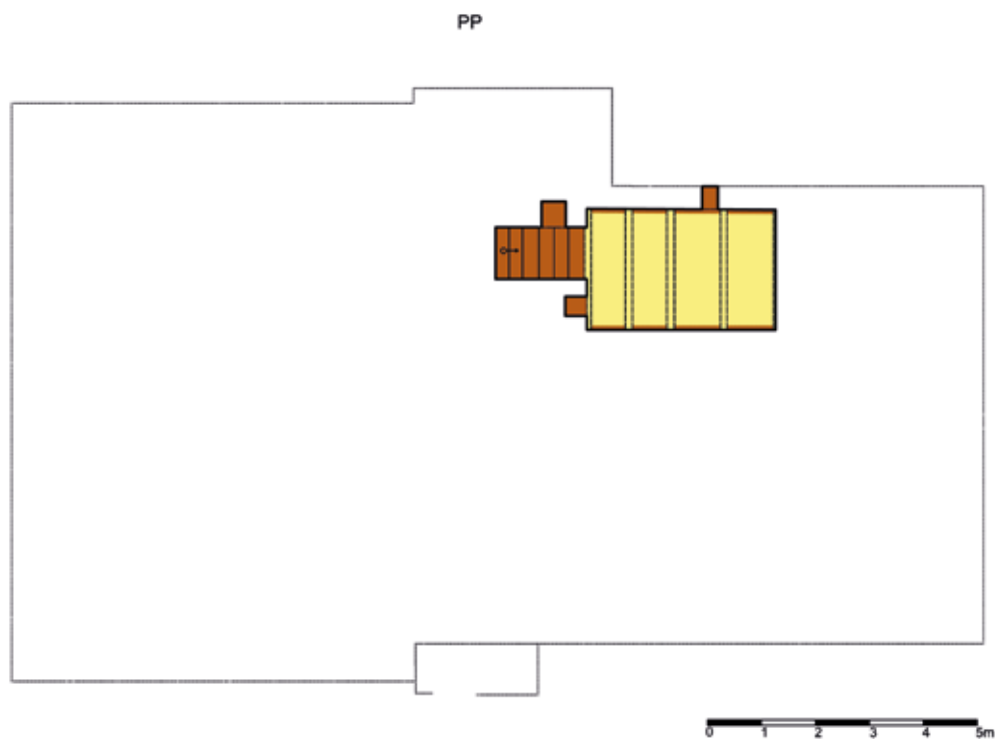
Průběh 19. století

V průběhu 19. století se vzhled objektu příliš neproměnil a docházelo spíše k dílčím úpravám. Rozsáhlejšími zásahy prošla část obvodových stěn obytného dílu, a to především při severozápadním nároží. Výměna degradovaných částí se projevuje při západním průčelí, kde byly pravděpodobně odříznuty původně průběžné trámy a v úseku světničky nahrazeny kratšími trámy začepovanými do svislého trámků. Vzorky odebrané z této části světničky datují použití dřeva z let 1812 a 1833. Rovněž i severní stěna světničky prošla výraznějším zásahem. Datovaná dvojice trámů spadá do konce prvního desetiletí 19. století. Přesnější datování a interpretace úprav roubení obytného dílu jsou obtížné, protože, jak bylo zmíněno, nejexponovanější stěny domu jeví stopy mnoha dalších, často netesařsky provedených úprav a možné druhotné použití staršího stavebního dřeva.

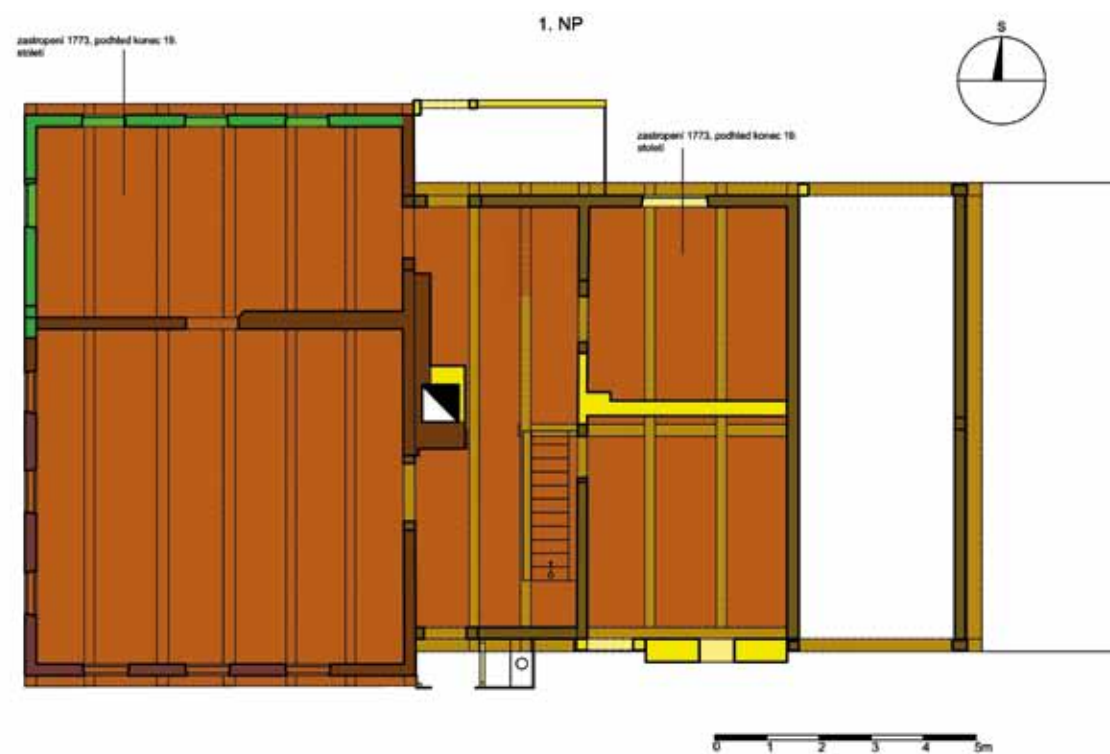
Zbýlá část průběhu 19. století se projevila především ve výměně části okenních a dveřních výplní, doprovázených profilovanými obložkami. Jižní stěna stodoly byla v této době upravena pro větší točnicová vrata. Topeniště bylo patrně podezděním niky stávající černé kuchyně upraveno pro tahový odvod zplodin z přímo obsluhovaného sporáku a stávající chlebové pece. Tahová úprava umožnila vytápění boční světničky a zadní komory hospodářského dílu, jak tomu napovídá dochovaný kastlíkový kouřovod v síni. V souvislosti se změnou vytápění byl v obytných prostorách instalován podhled stropu vložený mezi stropní trámy.

První polovina 20. století

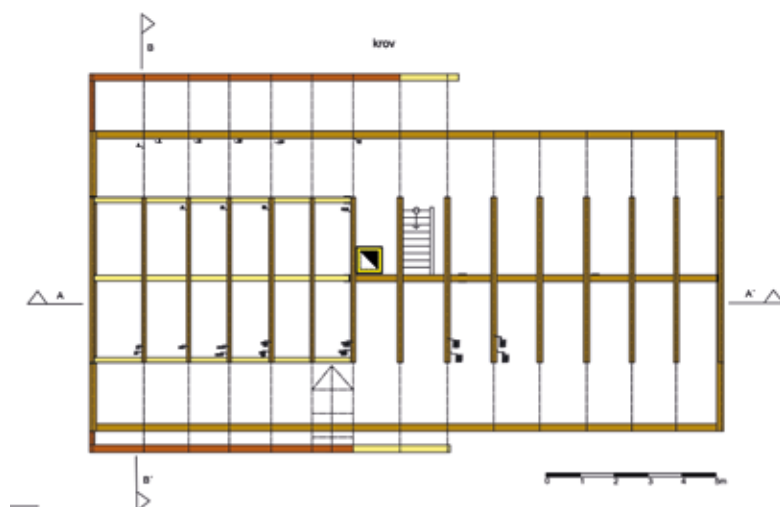
Úpravy domu na počátku 20. století navazují na změny konce 19. století a částečně se s nimi i překrývají. Nejradikálnější změnu prodělala přední (jižní) komora, kam byl vložen chlév. Jižní roubená stěna komory byla nahrazena režnou cihelnou zdí. Stávající příčku mezi komorami nahradila obdobná konstrukce. Byla odstraněna klenba sklepa, kterou nahradilo zesílení zdiva nad patou někdejší klenby a prkenný záklop podlahy zadní komory. Destrukce omítek jasně odhalují cihelnou nadezdívku nad lomovým zdívkem s reliktu náběhu klenby. Ze shodné doby pochází severní přístěnek a zádveří vstupu do síně na jižním průčelí. Tyto přístavby doprovodilo vložení komor do podkroví domu, což mělo za následek vyjmutí ko-

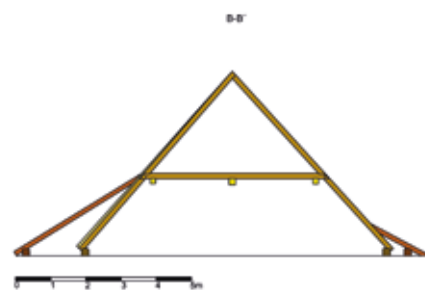
Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – půdorys PP s vyhodnocením stavebního vývoje.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – půdorys 1.NP s vyhodnocením stavebního vývoje.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

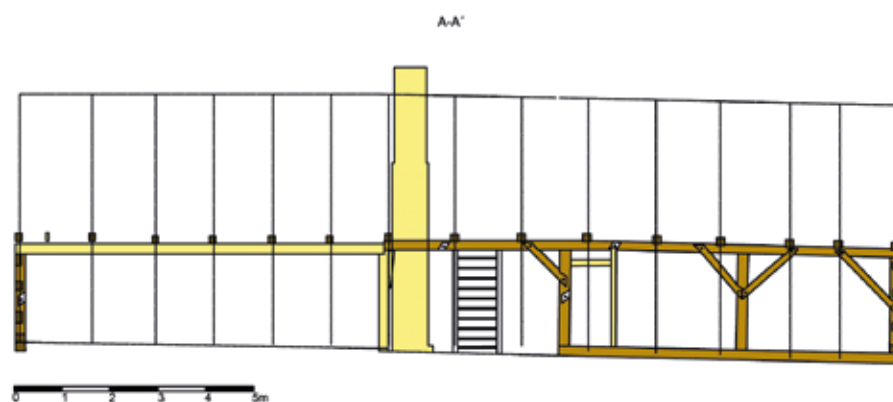
Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – půdorys krovu s vyhodnocením stavebního vývoje.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

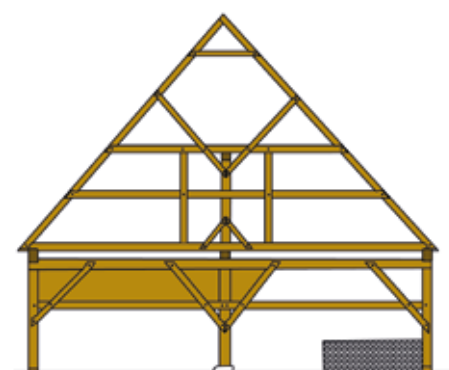
Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – příčný řez krovu s vyhodnocením stavebního vývoje.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

lidujících prvků středové stolice. V první třetině 20. století byl upraven odtah z topenišť v podobě hranolového zděného tělesa, vycházejícího z reliktu bývalé černé kuchyně, a nový užší tahový komín, nasazený od úrovně podlahy podstřeší. V rámci zadní komory byl posunut a zvětšen okenní otvor. Stejně tak došlo k větší výměně části ostatních okenních výplní za nová, dovnitř otvíravá okna s válcovými závěsy.

Poslední výraznější stavební zásah vyvolalo dožití šindelové krytiny. Podle dokumentace stavebního archivu z roku 1938 byla dřevěná krytina nahrazena eternitovými šablonami loženými na prkenné bednění. Po výměně krytiny následovala výměna části konstrukce krovu, a to především nad obytným dílem domu, kam byl umístěn seník obsluhovaný přes nakládací vikýř. Dokumentace zmiňuje i výměnu bednění štítů.

Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – podélný řez krovu s vyhodnocením stavebního vývoje.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

		výstavba 50. léta 17. století
		rozšíření 70. léta 18. století
		úpravy 1. třetina 19. století
		úpravy konec 19. století
		úpravy 1. polovina 20. století

Liberec X – Františkov, dům čp. 19 – schéma konstrukcí východního štítového průčelí, pohled z exteriéru.
(zaměření T. Konvalinková a M. Ouhrabka, kresba M. Ouhrabka, vyhodnocení autoři)

Po druhé světové válce byl dům stále využíván k zemědělskému provozu a nadále pouze udržován. Jediným modernizačním zásahem bylo odstranění sporáku a chlebové pece a jejich nahrazení soudobými pokojovými kamny. Kromě pozdějšího oškrabání venkovního vápeného nátěru roubení dům zůstal dokonale konzervován a udržován v neměnném stavu od 30. let 20. století.

Historie domu

Podle dendrochronologické analýzy dřevěných konstrukcí, která určila stáří nejstarších trámů použitých ke stavbě jádra domu do přelomu let 1656/1657, lze předpokládat, že dům patřil k první etapě výstavby nově vzniklé vesnice. Jméno prvního vlastníka se tak zcela jistě musí vyskytovat na seznamu osedlých k roku 1658 v revizitaci berní ruly¹³. Jednotlivé zápisy z pozemkových knih však bohužel nepřinášejí přímou posloupnost majitelů vázanou příslušnými kupními smlouvami. Pozemkové knihy dokládají, že jména nově přichozích osedlých se vyskytují opakovaně u více usedlostí v celém průběhu od poloviny 17. století až do poloviny 20. století a parcely byly velmi často vzájemně přeprodávány, vyměňovány a posléze i děleny. Stejně tomu bylo i u domu čp. 19. Tyto prodeje značně ztěžují orientaci v návaznosti jednotlivých majitelů usedlosti. Vzhledem k nepodstatnému zemědělskému i sociálnímu zázemí se v jednotlivých smlouvách nevyskytuje téměř žádný popis domu, přídatky i výměnek jsou zpravidla uváděny jako nulové. Ke stavebnímu vývoji domu tak archivní prameny podstatnou informaci bohužel nepřinášejí. I sledování prosté řady vlastnických vztahů je otázkou rozsáhlejší rešerše dostupných pramenů.

Nejstarším jednoznačně prokazatelným vlastníkem domu čp. 19 je Gottfried Scheufler, vázaný k usedlosti odkazem na smlouvy z roku 1766.¹⁴ Ty se týkají prodeje (výměny) nelokalizované zahrady a zahradnické usedlosti Gottfrieda Scheuflera s Hansem Christophem Plischkem.¹⁵ Pokud by se smlouvy z roku 1766 vztahovaly ke koupi domu čp. 19, posloupnost vlastnických změn před Gottfriedem Scheuflerem je v tomto případě zcela bez rodové souvislosti a bohužel se vytrácí v nenavazujících zápisech. Při retrospektivním sledování předpokládané linie dědičné držby majetku však lze za nejstarší zmínku o domu považovat záznam o koupi zahradnické usedlosti Jeremiasem Scheuflerem v roce 1665.¹⁶ Usedlost tehdy

kupuje od Adama Appelta za 80 kop. Adam Appelt by byl velmi pravděpodobně prvním vlastníkem, který nechal dům po roce 1657 v nově vzniklé obci vystavět. Revizitace berní ruly z roku 1677 potvrzuje tehdejšího vlastníka Jeremiasa Scheuflera i předchozího majitele Adama Appelta k roku 1658. První dávky z usedlosti jsou zde zmíněny až k roku 1661, což lze přikládat nejspíš k délce samotné stavby domu nebo ke lhůtě zproštění od platby dávek. Rozloha byla vymezena na 1 strych přínáležejících obdělávatelných pozemků, shodně pro téměř všechny ostatní usedlosti v obci. Z hospodářských zvířat je zde uvedena pouze možnost vlastnit jednu krávu.¹⁷

K přelomu 17. a 18. století je vlastnictví usedlosti nejednoznačné, až k roku 1732 je zmíněn Hans Christoph Scheufler při prodeji sousední parcely,¹⁸ v roce 1744 již jeho vdova prodává zahradnickou usedlost Hansi Christophu Walterovi z Janova Dolu za sumu 130 kop.¹⁹ Smlouva byla dále stvrzena i sňatkem, protože v následujících zápisech již vystupuje H. Ch. Walter jako otčím synů – Hanse Christophu a Gottfrieda Scheuflerových.²⁰ S domem čp. 19 je následně spjat již výše zmíněný Gottfried Scheufler, který ho kupuje od svého otčima v roce 1763 za 150 kop se splátkami do roku 1775.²¹

Veliké stavební úpravy světnice datované dendrochronologicky do rozmezí let 1772–1774 tedy jistě provedl Gottfried Scheufler. Vzhledem k tomu, že v matričních zápisech vystupuje Gottfried Scheufler jako tkadlec,²² je možné, že stavba světničky a s tím spojené rozšíření světnice bylo motivováno i umístěním prostorově náročného tkalcovského stavu.

Gottfried Scheufler (1740–1816) měl minimálně dva syny – Antona a Gottfrieda – a dceru Elisabeth.²³ Dalším uvedeným majitelem byl od roku 1808 až Ambros Scheufler, syn Antona Scheuflera.²⁴ Minimálně od roku 1788 jsou Scheuflerovi spojeni i s vedlejší usedlostí čp. 18.²⁵ V následujících desetiletích až do poloviny 20. století již pokračuje posloupnost rodu Scheuflerů v dědičné linii z otce na syna: Wilhelm Scheufler²⁶, Anton Scheufler²⁷, Josef Scheufler²⁸ a Josef Scheufler.²⁹ Za posledního jmenovaného Josefa Scheuflera, který byl tesařem, byly v průběhu 30. let 20. století provedeny stavební úpravy podkroví a střešní krytiny.³⁰ Většina obyvatelstva Františkova byla následně po druhé světové válce odsunuta. Rodina současného majitele vlastní dům od konce čtyřicátých let 20. století.

13_Viz pozn. č. 7.

14_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, inv. č. 124, sign. 161, Františkov 1770–1879, fol. 37b–38a.

15_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, PK Franzendorf 1753–1788, fol. 33a–34b.

16_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, PK 1661–1677, kn. 152, inv. č. 1504, fol. 182.

17_Viz pozn. č. 7.

18_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, PK 1731–1738, kn. 63, inv. č. 1510, fol. 126.

19_SOA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, PK 1738–1745, kn. 64, inv. č. 1511, fol. Franzendorf 538.

20_Viz pozn. 13, fol. 16 a fol. 26.

21_Viz pozn. 13, fol. 26.

22_Např. Sběrka matrik Severočeského kraje, sig. L84/H, O, 1793–1811, pag. 174. Dostupné z: <http://vademecum.soaliterice.cz/>, [cit. 2016-04-25].

23_Viz matriční zápisy ze sbírky matrik Severočeského kraje, sign. L84/21/Z, 1793–1804, pag. 19, sig_L84/13/O, 1793–1811, pag. 174 a 185.

24_Viz pozn. 12

25_Viz pozn. 12, fol. 35b–36.

26_Viz pozn. 12 a SDA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, PK 1820–1851, fol. 262–265.

27_SDA Litoměřice – pobočka Děčín, VS Liberec, inv. č. 124, sign. 161, Františkov 1770–1879, II. Teil.

28_SOKA Liberec, AO Františkov, přihlašovací lístky obyvatel.

29_Uveden ve stavebních spisech Stavebního archivu MML.

30_Stavební archiv MML, složka Liberec X, čp. 19.

31_Například: KOLKA, M., T. KONVALINKOVA a M. DUHRABKA. Plošný průzkum vesnických sídel a lidové architektury. Metodika a aktuální příklady z území Libereckého kraje. *Fontes Nissae. Prameny Nisy*, 2013, roč. 13, č. 2. Liberec 2013, s. 51–69. ISSN 1213-5097. PANÁČEK, Michal a Jaroslav PANÁČEK. Zahrádky dům čp. 32. *Stavebně historický průzkum*. Česká Lípa, 2010, 2011, uloženo ve Sbírce stavebně historických průzkumů v NPÚ ÚOP v Liberci, sign. SHP 229.

32_Například: KONVALINKOVÁ, Tereza a Martin DUHRABKA. Usedlost čp. 21 na Frýdštejně. Příspěvek k poznání historie a stavební podoby venkovského domu z poloviny 17. století. *Průzkumy památek*, 2015, roč. 22, č. 2., s. 141–162. ISSN 12121487

33_Například: NOVÝ, Miroslav. Dům čp. 102 ve Frýdlantě. *Stavebně historický průzkum*. Ústí nad Labem, 2011, uloženo ve Sbírce stavebně historických průzkumů v NPÚ ÚOP v Liberci, sign. SHP 236. SOKA Liberec, Sbírka map a plánů, inv. č. 1074.

Závěr

Dům čp. 19 představuje jednoduchý objekt odpovídající svojí podobou sociálnímu statusu obyvatel Františkova v době jeho založení. Omezené možnosti zemědělství a ve větší míře chovu dobytka se projeví jak ve velikosti, tak v komorovém uspořádání hospodářského dílu objektu. Novověké založení vsi svádí k představě unifikované podoby vysazovaných domů, což však není vzhledem k výrazné proměně stavebního fondu potvrzeno. Jistou podobnost objektů lze vysledovat z historických fotografií zachycujících společně domy čp. 18., 19. a 20, kde je přes odlišné mladší zásahy patrné shodné prostorové uspořádání včetně navazujících stodol.

Ve svém dochování je výjimečná právě jednoduchá a soudobě moderní novostavba hlásící se k běžné podobě přízemního roubeného domu, v mnoha variantách obměňovaného po celé 18. a 19. století. Vesnické stavby pocházející z průběhu 17. století, dosud v regionu dokumentované, představují především náročněji zpracované patrové domy usedlostí na Frýdlantsku a Českolipsku³¹, či naopak domy s komorovým patrem v Podještědí a Pojizeří nesoucí stopy archaické stavební tradice.³²

Objekt čp. 19 od počátku využívá kombinaci roubených a hrázděných konstrukcí. Hrázdění a sestava krovu se středovou stolicí vykazují, byť ve zjednodušeném provedení, analogie k soudobým konstrukcím známým v regionu z patrových vesnických domů Frýdlantska nebo městských domů v Liberci či Frýdlantu.³³ V případě krovu se středovou stolicí není charakteristický systém v našem případě oproti známým příkladům plně rozvinutý a středová podpora je v příčném směru zajištěna pouze v krajních štítových vazbách.

Současná podoba domu je výsledkem výjimečného zakonzervování stavby. Nejvýraznějším zásahem je pouze zvětšení obytné plochy světnice v polovině 18. století. V následující době stavba unikla několika vlnám přezdívaní roubených objektů v sousedství a jako jediná si uchovala historické konstrukce stěn. Navzdory exponovanému umístění u frekventované křižovatky a živelné proměně okolní zástavby odolává času jako poslední doklad založení vsi Františkov.

Dům čp. 19 představuje nedocenitelný hmotný pramen dokládající proměny stavebních zvyklostí ve druhé polovině 17. století. Je třeba zdůraznit, že se jedná o nej-

starší známý dochovaný obytný dům na území velkého Liberce. Objevení této stavby výrazně posunuje představu o stáří donedávna hojně dochované vrstvy dřevěné zástavby města. Ta zde do sklonku 18. století výrazně dominovala a její relikty ve vnitřním městě zmizely prakticky až koncem 20. století.

V současnosti nalezneme zbylé solitéry historických dřevěných objektů v okrajových částech města, tedy ve struktuře dřívějších samostatných vsí, žijících s městem v hospodářské symbióze. Po zahuštění volných zemědělských ploch panelovou výstavbou ve druhé polovině 20. století trpí okraje města živelnou expanzí rodinné výstavby zcela smazávající zbytky historické urbanistické struktury. Vzhledem k rychle postupující devastaci je nutné apelovat na provádění alespoň základních plošných průzkumů, protože v současné době nevrátne zanikají nejen významné celky, ale i samotné objekty s potencionálně dlouhým historickým vývojem. I proto se jeví jako nezbytné prohlášení domu čp. 19 za kulturní památku, aby se do budoucna ochránila jeho fyzická existence v původním kontextu včetně zbylé části příslušného pruhu zahrady.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle Národního památkového ústavu Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.